

ПЕРСПЕКТИВИ ВІКТИМОЛОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ШАХРАЙСТВА

У численних працях, присвячених дослідженню феномену злочинності, часто згадується знаменитий вислів, приписуваний Цицерону, «*Duobismodisfitinjuria, autvi, autfraude*» («зло здійснюється шляхом насильства або обману»). Враховуючи сучасну картину злочинності у світі, можна стверджувати, що обман все більше переважає насильство.

Згідно з оприлюдненими статистичними даними в 2010 р. органами МВС було зареєстровано 24879 випадків шахрайства, що на 7,1 % більше ніж у 2009 р. (23219 випадків). Хоча дані офіційної статистики, вочевидь, не відображають фактичну поширеність шахрайства – ця категорія злочинів є однією з найбільш латентних. За оцінкою деяких дослідників латентність шахрайства складає 1:20 [2, с. 49], існують і більш песимістичні оцінки.

Низька ефективність традиційних кримінально-правових методів боротьби з шахрайськими проявами обумовлює необхідність розробки та втілення у практику альтернативних засобів впливу на цю категорію злочинності. Одним із найперспективніших засобів протидії злочинності стає сьогодні використання засобів віктимології.

Шахрайство «насичене» взаємодіями злочинця та його жертви. Тобто, на прикладі шахрайства ми отримуємо унікальну можливість дослідити інтеракцію «злочинець – жертва» на різних рівнях: фізичному (тілесному), інформаційному (вербальному), економічному (майновому), соціальному (статусному), психологічному (особистісному), моральному (ціннісному). Знаючи типові моделі поведінки жертв шахрайства, особистісні характеристики, схожі риси, що сприяють віктимізації, можна зменшити

ризик постраждати від цього злочину, а подекуди, і зовсім його нейтралізувати.

Систему взаємопов'язаних організаційно забезпечених державних, громадських та індивідуальних заходів, спрямованих на виявлення та усунення або нейтралізацію чинників, які формують особисту чи масову можливість стати жертвою злочину називають віктимологічною профілактикою [1, с. 111].

Однак, наївно було б вважати, що звернення до віктимологічних можливостей запобігання злочинам негайно і кардинально знизить рівень злочинності в Україні. В цьому сенсі профілактичні заходи віктимологічного характеру можуть розчарувати – більшість з них більш менш давно відомі теорії та практиці боротьби зі злочинністю. Але можна обгрунтовано стверджувати, що з часом поглиблена, систематична, різнопланова розробка проблеми жертви злочину, дослідження особливостей особистості і поведінки жертв дозволить збагатити палітру кримінологічних можливостей запобігання злочинам, відкриє резерви, які поки що є невідомими і не використовуються.

У питаннях віктимологічної профілактики шахрайства доцільно орієнтуватись на досягнення стану, коли людина буде здатною, критично оцінюючи власну поведінку, передбачати такі оптимальні кроки, які б зводили ризик постраждати від шахрайства до мінімуму. Це широкий спектр заходів, починаючи від простих рекомендацій, що впливають зі здорового глузду, досвіду (наприклад, «будь обачним», «перевір'яй інформацію, документи», «не довіряй малознайомим» тощо), до впровадження комплексних програм поводження з жертвами цих злочинів.

Доцільним було б створення спеціалізованих організацій для здійснення заходів віктимологічної профілактики у певному регіоні, серед окремих груп населення або у певній сфері життєдіяльності. Але розуміючи сучасні реалії, на початкових етапах можна запропонувати розподілити згадані функції серед вже існуючих соціальних інституцій (соціологічні організації,

працівники соціальних служб, школи, ВНЗ, ЗМІ, громадські організації, правоохоронні органи). Дуже ефективною є активна позиція простих громадян: «добровільні помічники» правоохоронних органів можуть запобігати віктимонебезпечним ситуаціям, допомагаючи усунути стереотипні «бар'єри» між правоохоронцями і населенням.

Інформаційно-виховний напрямок у віктимологічній профілактиці шахрайства має бути одним з основних, а вимоги моральних і правових норм слід включати у систему реальних життєвих відносин конкретної людини для набуття ними «особистісного сенсу». Наведенням реальних прикладів, коли жертви постраждали від шахрайства через свою неправомірну чи аморальну поведінку, можна переконати людей, нестійких у моральному плані, утриматися від подібних дій. На жаль, озброїти спеціалістів і звичайних громадян безвідмовним способом «вгадувати» злочинця наука все ще не спромоглася. Але в будь-якому випадку віктимологічно поінформована і тренувана людина має більше шансів устерегтися шахрайства ніж особа, яка користується виключно власним життєвим досвідом.

Важливе значення має інформування населення про характерні ознаки шахрайства (розповсюдженість, види, типові способи скоєння, місця найбільшої віктимогенності, використовувані предмети, документи тощо). Варто намагатись «наблизити» зміст повідомлюваних відомостей до інтересів осіб, яким вони адресовані. Інформування має бути конкретним (на прикладі реальних життєвих ситуацій), оскільки людина, як правило, краще сприймає емоційно насичені, конкретизовані повідомлення, ніж нейтральну, психологічно не забарвлену, загальну інформацію. Ефективність віктимологічного запобігання шахрайству буде залежати від того, наскільки віктимологічне інформування сприйматиметься населенням, чи досягає безпосереднього оточення конкретної особи, яке нерідко формує її поведінку.

Незважаючи на те, що лише засобами соціального виховання неможливо повністю змінити особистість, розчаровуватися у корисності віктимологічної профілактики, гадаємо, не слід. Природно притаманне кожній людині

бажання вберегтися від неприємностей створює сприятливе підґрунтя для зниження її віктимного потенціалу. На жаль, іноді доводиться констатувати, що егоїзм і жадібність в людині можуть виявитися сильнішими, ніж будь-які інформаційно-виховні напрацювання віктимологічної профілактики.

Звичайно, у вільному суспільстві кожний громадянин має право поставити себе під серйозну загрозу перетворитися на жертву злочину [3, с. 355-357]. І, виявляючи віктимні вади особи, здійснюючи профілактичну роботу, суб'єкти профілактики не можуть обмежувати свободу діяльності будь-якої людини, втручатись у її життя без її згоди. Але віктимологія зобов'язана вказати особі на ті ризики, яким вона себе піддає, щоб людина вжила заходів перестороги і змогла краще протистояти цим загрозам. Якщо людина усвідомить свою віктимність, то з огляду на притаманний усім людям інстинкт самозбереження і прагнення до самозахисту, вона може набути навичок із запобігання злочину, навчитись уникати загроз віктимізації.

Список використаних джерел

1. Кримінологічна віктимологія: Навчальний посібник / Моїсеєв Є.М., Джужа О.М., Василевич В.В. та ін. – К.: Атіка, 2006. – 352 с.
2. Холыст Б. Криминология: Основные проблемы: Пер. с польск. – М.: Юрид. лит., 1980. – 263 с.
3. Шнайдер Г.Й. Криминология: Пер. с нем. – М.: Прогресс-Универс, 1994. – 502 с.